

شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد

مصطفی تقی‌زاده انصاری*

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد واحد تهران شمال

(تاریخ دریافت: ۸۷/۸/۱۹؛ تاریخ تصویب: ۸۷/۱۲/۱۰)

چکیده

شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۶ بعد از انحلال کمیسیون حقوق بشر آن سازمان به عنوان یک رکن فرعی مجمع عمومی به وجود آمد. این شورا یکی از مهم‌ترین ارکان بین‌المللی در این زمینه می‌باشد که هدف آن ارتقا و حمایت از حقوق بشر در تمام کشورها می‌باشد. در این مقاله وظایف، ساختار و تشریفات رسیدگی در این شورا مورد رسیدگی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی:

حقوق بشر، شورای حقوق بشر، کمیسیون حقوق بشر، سازمان ملل متحد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مقدمه

شاید چنین تصور شود که مقوله حقوق بشر از موضوعات جدید حقوق بین‌الملل است، در حالی که، سابقه این موضوع به قرن‌ها قبل و به عبارت دقیق‌تر به عهد باستان و زمان امپراتوری هخامنشی بر می‌گردد. بر اساس اسناد به دست آمده، کوروش کبیر نخستین کسی بود که در سنگ نوشته‌ای به طرح برخی از موضوعات حقوق بشر پرداخته است. ارزش این سنگ نوشته که امروزه در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود، زمانی به خوبی درک می‌شود که بدانیم آن نه تنها در زمان خود، یعنی در سال ۵۳۹ پیش از میلاد بسیار بی‌بدیل بود (زیرا به تدوین اصول می‌پردازد که در تعارض آشکار با حقوق عرفی زمان خود که همانا تبعیض نژادی، تجاوز، قتل و غارت و به بردگی بردن انسان‌ها بود)، بلکه در عصر حاضر و به عبارت دقیق‌تر پس از جنگ جهانی دوم نیز ارزش آن در جامعه و حقوق بین‌الملل مورد توجه جهانی قرار گرفته است (کارو دومنیک، ۱۳۸۳، ص ۶).

به عنوان مثال، می‌توانیم به توجه منشور سازمان ملل به حقوق بشر اشاره نماییم. بر اساس ماده ۵۵ و بویژه بند ج منشور احترام جهانی و مؤثر به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه بدون تبعیض از حیث نژاد، جنس و زبان یا مذهب از جمله اهداف سازمان می‌باشد که انجام آن بر عهده شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل گذارده شده است. برای این منظور شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل در سال ۱۹۴۶ در کادر ماده ۶۸ منشور که به آن صلاحیت ایجاد کمیسیون‌های تخصصی را می‌دهد، اقدام به ایجاد کمیسیون حقوق بشر نمود. ولی کمیسیون حقوق بشر با وجود توفیقات نسبی، به دلیل ضعف‌هایی که داشت، در نهایت منحل شد و جای خود را به شورای حقوق بشر داد. در ذیل پس از مطالعه چکیده‌ای از اقدامات کمیسیون حقوق بشر و ضعف‌های آن، به بررسی شورای حقوق بشر می‌پردازیم.

کمیسیون حقوق بشر و دلایل شکست آن

فعالیت‌های کمیسیون را می‌توان به سه دوره تقسیم نمود. از ۱۹۴۷ تا ۱۹۶۶ کمیسیون به تدوین استانداردهای حقوق بشر در قالب کنوانسیون‌هایی پرداخت مانند کنوانسیون‌های حقوق مدنی و سیاسی و نیز حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی. در دوره دوم از ۱۹۶۷ کمیسیون به بررسی نقض حقوق بشر در کشورهای جهان پرداخت.

برای انجام این کار کمیسیون اقدام به ایجاد گزارش‌های موضوعی و نیز گروه‌های کاری نمود. در دوره سوم از ۱۹۹۰ کمیسیون اقدام به ارائه خدمات مشاوره‌ای و فنی به کشورهای جهان در مسایل حقوق بشر نمود و نیز تأکید بر ارتقای حقوق فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و هم چنین حق توسعه و برخورداری از استانداردهای اولیه زندگی نمود. به طور کلی، اگر بخواهیم به خلاصه‌ای از اقدامات کمیسیون در طول حیات آن بپردازیم، باید به موارد ذیل اشاره نماییم. تهیه اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ که به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل متحد رسید، هم‌چنین تهیه میثاق حقوق مدنی، سیاسی و میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سال ۱۹۶۶ (تقی‌زاده‌انصاری، ۱۳۸۳، ص ۷۰).^۲

توجه خاص به موضوع توسعه به عنوان یکی از موضوعات مهم حقوق بشر از ۱۹۷۰ که نتیجه آن تهیه طرح اعلامیه حق توسعه بود که در ۱۹۸۶ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید. به این ترتیب، حق توسعه تبدیل به یکی از حقوق‌های اساسی بشر گردید.^۳ از جمله موضوعات مهم دیگری که مورد توجه کمیسیون قرار گرفتند می‌توان از حق تعیین سرنوشت، نژادپرستی، مسأله تجاوز به حقوق بشر در سرزمین‌های اشغالی اعراب از جمله مسأله فلسطین، مسأله تجاوز به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در هر جای دنیا، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، حقوق مدنی و سیاسی و بویژه مسایل مرتبط با شکنجه و حبس، ناپدید نمودن و

۱. اعلامیه ۱۹۴۸ که به عنوان آرمان مشترک همه مردم و ملل محسوب می‌شود، دارای ارزشی جهان‌شمول می‌باشد. اعلامیه با الهام از منشور ملل متحد اعلام می‌دارد که اساس آزادی، عدالت و صلح در جهان مبتنی بر شناسایی حیثیت ذاتی و حقوق مساوی و غیر قابل انکار همه افراد است. لذا برای دستیابی به این اهداف باید به ترویج پیشرفت اجتماعی و رفاه در محیطی آزاد، ترویج حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، و ترویج حقوق مدنی و سیاسی پرداخت.

۲. به دنبال میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی معاهدات بین‌المللی متعددی منعقد شدند. در میثاق و معاهدات مذکور مسایلی از قبیل آزادی مسافرت، تساوی در برابر قانون، حق برخورداری از محاکمه عادلانه، اصل برائت، آزادی عقیده و بیان، آزادی اندیشه، و مذهب، آزادی اجتماعات، مشارکت در امور عمومی و انتخابات و حمایت از اقلیت‌ها مطرح شده‌اند.

۳. در سطح داخلی از جمله اقدامات کمیسیون کمک و تشویق کشورها در ارتقای وضعیت مردمان خود از جنبه‌های گوناگون توسعه از قبیل تأمین خدمات اساسی اجتماعی، حق داشتن مسکن، کار، برخورداری از مراقبت بهداشتی، غذا، آموزش را می‌توان نام برد.

اعدام‌های فوری، آزادی بیان، آزادی مذهب، حقوق اساسی زنان، کودکان، کارگران مهاجر، اقلیت‌ها و اشخاص جابه‌جا شده، مسایل مردمان بومی، ارتقا و دفاع از حقوق بشر به ویژه اقدامات کمیسیون فرعی نهادهای قراردادی و مؤسسات ملی، خدمات مشاورتی و همکاری فنی در زمینه حقوق بشر نام برد (گزارش کمیسیون حقوق بشر).^۱

در کنار این اقدامات مثبت، کمیسیون حقوق بشر دارای ضعف‌هایی هم بود که موجب طرح انتقادات شدیدی بر ضد آن گردید.

انتقادات وارد شده به کمیسیون حقوق بشر

یکی از انتقادات وارد شده به کمیسیون مربوط به انتخاب اعضا و نیز تعداد و سهمیه مناطق مختلف در داشتن اعضا بود، اولاً در رابطه با تشریفات انتخاب اعضا باید گفت که اعضای کمیسیون حقوق بشر بر اساس تقسیم‌بندی منطقه‌ای به صورت غیرمستقیم از طرف مجمع عمومی برگزیده می‌شدند، بدین نحو که ابتدا مجمع عمومی ۵۴ عضو شورای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سازمان ملل متحد را انتخاب می‌نمود و آنها نیز با اکثریت آرا اعضای کمیسیون حقوق بشر را انتخاب می‌نمودند، بنابراین انتخاب اعضای کمیسیون به صورت غیرمستقیم از طرف مجمع عمومی به عمل می‌آمد. در نتیجه هر کشوری می‌توانست با آرای موافق تعداد اندکی از کشورها، یعنی اکثریت مطلق از ۵۴ کشور، یعنی ۲۸ کشور به عضویت کمیسیون حقوق بشر درآید.

نحوه عضویت در کمیسیون حقوق بشر نیز موجب می‌شد تا کشوری که خود متهم به نقض حقوق بشر می‌بود، می‌توانست به عضویت کمیسیون حقوق بشر درآید و خود قاضی پرونده خود گردد و اگر هم پرونده کشوری که دارای سابقه خوبی در رابطه با حقوق بشر نمی‌بود، در کمیسیون مطرح می‌شد، برخی از اعضای کمیسیون بنا به ملاحظات سیاسی و این که ممکن بود در آینده پرونده خودشان در کمیسیون مطرح شود به آن رأی منفی نمی‌دادند و موجب برائت آن کشور در کمیسیون می‌شدند. نتیجه چنین رفتاری این بود که از طرفی برخوردی واقع‌گرایانه با پرونده‌های کشورهای مختلف صورت نمی‌گرفت و از طرف دیگر، کشوری که رأی برائت در کمیسیون حقوق بشر به دست می‌آورد، به خود جرأت تداوم نقض حقوق بشر را می‌داد و از

1 . Commission des droits de l'homme,
http://www.unhcr.ch/French/html/menu2/2/chrintro_fr.htm

نظر افکار عمومی بین‌المللی نیز برای خود توجیه حقوقی می‌یافت.

هم‌چنین تعداد اعضای کمیسیون نیز یکی از دلایل ضعف کمیسیون بود، در کمیسیون حقوق بشر ۵۳ کشور عضو بودند. کثرت اعضا در کمیسیون حقوق بشر موجب کندی تشریفات رسیدگی و صرف هزینه‌های سنگین بود که این معضل در شورای حقوق بشر با کاهش تعداد اعضا از بین رفت. از طرف دیگر، در انتخاب اعضا در کمیسیون حقوق بشر رعایت سهمیه‌بندی عادلانه منطقه‌ای نشده بود.

انتقاد دیگر مربوط بود به کندی فعالیت کمیسیون ناشی از نحوه تشکیل جلسات آن، کمیسیون حقوق بشر یکبار در سال تشکیل جلسه می‌داد که مدت آن نیز شش هفته بود. به دلیل کوتاه بودن زمان جلسات امکان رسیدگی به کلیه مسایل مطروحه در زمینه حقوق بشر در طول اجلاس نبود.

برخورد گزینشی با مسایل حقوق بشر در کمیسیون یکی دیگر از انتقاداتی بود که به آن وارد می‌شد. همچنان که دیدیم، اولاً اعضای کمیسیون از طرف تعداد اندکی از کشورها انتخاب می‌شدند، ثانیاً این انتخاب بر اساس معیارهای سیاسی صورت می‌گرفت که این دو مورد می‌توانست موجب عضویت کشورهای که خود ناقض حقوق بشر بودند در شورا شود. از سوی دیگر، با توجه به اینکه رسیدگی به پرونده کشورها در کمیسیون نیز بر اساس همین معیارهای سیاسی صورت می‌گرفت، یعنی با توجه به نزدیکی سیاسی کشوری که پرونده‌اش در کمیسیون مطرح بود، با سایر اعضای کمیسیون، کشور مذکور می‌توانست برائت حاصل کند و یا بر عکس محکومیت یافته و به عنوان ناقض حقوق بشر اعلام شود. بدین ترتیب، کشورها هر چند ناقض حقوق بشر بودند، اما بر اساس نزدیکی سیاسی به کشورهای بزرگ، هیچ‌گاه پرونده‌شان در کمیسیون مطرح نمی‌گردید، ولی چنانچه روابط نزدیک سیاسی با کشورهای بزرگ داشتند، موضوعشان به راحتی در کمیسیون مطرح و بر ضد آنها قطع‌نامه صادر می‌شد. هم‌چنین اساسنامه کمیسیون به نحوی تدوین شده بود که زمینه حضور کشورهای ناقض حقوق بشر بودند را به عنوان اعضای کمیسیون فراهم می‌آورد (مثلاً لیبی) (پاسگال، ۲۰۰۶، ص ۱).

1 . Conseil des droits de l'homme.

از طرف دیگر، نوعی برخورد دوگانه با نقض‌کنندگان حقوق بشر وجود داشت، در کمیسیون حقوق بشر اگر کشورهای عضو کمیسیون خود به نقض حقوق بشر می‌پرداختند، عضویت آنها به حال تعلیق در نمی‌آمد.

با توجه به اینکه مسایل مربوط به حقوق بشر جایگاه مهمی در روابط بین‌المللی یافته و دارای نقش مهمی در حفظ صلح و امنیت بین‌المللی می‌باشد و پرداختن به آن باید بر اساس عدم تبعیض در رابطه با هر کشوری صورت گیرد و این مهم نمی‌توانست در چارچوب ساختار کمیسیون به عمل آید، لذا شورای حقوق بشر با توجه به ساختار جدیدی که پاسخگوی نیازهای کنونی جامعه بین‌الملل باشد و مورد قبول همه کشورها قرار گیرد، به وجود آمد.

به موجب قطع‌نامه تأسیسی شورای حقوق بشر "توسعه، صلح، امنیت و حقوق بشر به عنوان بنیان‌های نظام ملل متحد محسوب می‌شوند". بر این اساس، در نهاد جدید شورای حقوق بشر مکانیزم‌هایی جهت تحقق این اهداف وجود دارند که یا به وسیله خود شورا به وجود آمده‌اند و یا از کمیسیون سابق حقوق بشر به شورا منتقل شده‌اند.

در این مقاله سعی شده، با توجه به جوان بودن شورای حقوق بشر و به دلیل عدم داشتن سابقه فعالیت طولانی که بتوان بر اساس آن به مطالعه‌ای تطبیقی با کمیسیون حقوق بشر پرداخت، (زیرا هر نوع مطالعه عمیق تطبیقی و تحلیلی در این زمینه نیازمند وجود سوابق طولانی فعالیت می‌باشد، تا دریا بیم کدام سیستم بهتر پاسخگوی معضلات حقوق بشر بوده است)، به ارایه اطلاعات مختصری از ساختار تشکیلاتی و مکانیزم‌های آن که در ضمن بیانگر ویژگی‌ها و تفاوت‌های شورا با کمیسیون می‌باشد، پردازیم.

تاریخچه تشکیل شورای حقوق بشر

در ماه دسامبر ۲۰۰۳ گروه‌کاری شخصیت‌های مهم در رابطه با تهدیدات به حقوق بشر، به وسیله دبیر کل سازمان ملل برای تقویت کمیسیون حقوق بشر تشکیل شد. در دسامبر ۲۰۰۴ دبیرکل با ارایه نتایج گروه، متذکر کار خوب صورت گرفته به وسیله سازمان در زمینه تهیه قواعد جهانی حقوق بشر شد و آرزو نمود که توصیه‌های گروه مبنایی برای تغییرات باشد.

در مارس ۲۰۰۵ در گزارشی تحت عنوان "به طرف آزادی بیش‌تر در موضوعات توسعه، امنیت و رعایت حقوق بشر برای همه"، دبیر کل اعلام نمود که "اگر سازمان ملل متحد می‌خواهد با تعرضاتی که در جهان نسبت به مرد و زن صورت می‌گیرد، مقابله نماید باید به آن

(حقوق بشر) همان اهمیتی را دهد که برای امنیت و توسعه قابل می باشد، لذا اعضا باید به جای کمیسیون حقوق بشر، یک شورای حقوق بشر بسیار قوی به وجود آورند".

در آوریل ۲۰۰۵ با تشریح پیشنهاد خود، دبیر کل خواستار یک ارزیابی عمیق در مورد قابلیت های مکانیسم های بین المللی سازمان ملل متحد در مورد مسایلی که پاسخگوی نگرانی ها در زمینه حقوق بشر بود، گردید. او به ارایه پیشنهادات خاص در اجلاس سران که بعدها در رابطه با وظایف و فعالیت شورای جدید، ابعاد آن، ترکیب و مکان آن و ساختار آن در سازمان ملل پرداخت. (گزارش دبیرکل سازمان ملل تحت عنوان "جهت آزادی بیشتر: توسعه، امنیت و رعایت حقوق بشر برای همه")^۱

در سپتامبر ۲۰۰۵ اجلاس سران که بزرگترین اجلاسی بود که با حضور رؤسای دولت ها و حکومت ها تا آن زمان تشکیل می گردید، با تأیید حقوق بنیادین حقوق بشر به عنوان "سومین رکن" بعد از امنیت و توسعه، متعهد به ایجاد شورای حقوق بشر گردید و پذیرفت که بودجه برنامه حقوق بشر سازمان ملل را دو برابر نماید.

به دنبال اجلاس سران کشورهای عضو سازمان ملل در ماه سپتامبر سال ۲۰۰۵ در مجمع عمومی، سازمان در خصوص ایجاد شورای حقوق بشر، به عنوان یک ارگان فرعی مجمع عمومی، جانشین کمیسیون حقوق بشر که مقرش در ژنو می باشد، تصمیم گیری نمود. این مجمع در هفتاد و دومین نشست خود در ۱۵ مارس ۲۰۰۶ با ۱۷۰ رأی موافق، چهار رأی مخالف (ایالات متحده آمریکا، جزایر مارشال، اسرائیل و پالو) و سه رأی ممتنع (بلاروس، جمهوری اسلامی ایران و ونزوئلا) در این خصوص تصمیم گیری نمود (روز شمار شورای حقوق بشر، دفتر سازمان ملل در ژنو).^۲

اولین اجلاس این شورا در ۱۹ ژوئن ۲۰۰۶ تشکیل گردید. در این جلسه نسبت به خاتمه حیات کمیسیون حقوق بشر در ۱۶ ژوئن ۲۰۰۶ تصمیم گیری شد. در ۹ مه ۲۰۰۶ نخستین انتخاب اعضا به عمل آمد. در ۱۹ ژوئن ۲۰۰۶ نخستین جلسه شورای حقوق بشر تشکیل گردید (قطع نامه شماره AG/10459 مجمع عمومی).

1. "Rapport du Secrétaire général, (A/59/2005),
www.ohchr.org/french/bodies/hrcouncil/docs.

2. Office des Nations Unies a Geneve
<http://www.un.org/News/fr-press/docs/2006/AG10459.doc.htm>

شورای حقوق بشر، رکن فرعی مجمع عمومی سازمان ملل متحد

همچنان که گفته شد، در سپتامبر ۲۰۰۵ شورای حقوق بشر به عنوان یک ارگان فرعی مجمع عمومی ایجاد شد. در رابطه با دلیل ایجاد آن به این عنوان و نه به عنوان ارگان اصلی باید گفت که این مسأله نه مربوط به اهمیت جایگاه آن در نظام سازمان ملل، بلکه مربوط به سهولت در تأسیس آن بود. زیرا اگر می‌خواستند آن را به عنوان یک رکن اصلی ایجاد نمایند، نیاز به اصلاح منشور سازمان ملل بود که با توجه به تشریفات سنگین منشور در مورد اصلاح و تجدید نظر، انجام آن به سهولت و به سرعت صورت نمی‌گرفت. در حالی که برای ایجاد آن به عنوان یک رکن فرعی نیاز به اصلاح و تغییر منشور نبود و به راحتی صورت گرفت. ولی انتخاب آن به عنوان رکن فرعی مجمع عمومی هیچ تأثیر منفی بر اهمیت و جایگاه آن در سیستم سازمان ملل ندارد، زیرا با وجود اینکه یک رکن فرعی محسوب می‌شود، از همان جایگاه ارکان اصلی برخوردار است، زیرا مانند سایر ارکان اصلی سازمان ملل، اعضایش از طرف مجمع عمومی انتخاب می‌شوند و دارای اقتداری به مراتب بیش‌تر از کمیسیون حقوق بشر، رکن فرعی شورای اقتصادی، اجتماعی سازمان ملل می‌باشد.

وظایف، اعضا و اجلاس شورای حقوق بشر

۱- وظایف

به موجب قطع‌نامه ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی مورخ ۳ آوریل ۲۰۰۶ شورای حقوق بشر سازمان ملل که در حقیقت اساسنامه شورا محسوب می‌شود، شورا به عنوان جانشین کمیسیون حقوق بشر، دارای وظایف ذیل است:

ارتقای احترام جهانی و دفاع از کلیه حقوق بشر و کلیه آزادی‌های اساسی برای همه بدون هیچ نوع تبعیضی، به صورت عادلانه و منصفانه،

- بررسی نقض حقوق بشر بویژه وقتی فاحش و سیستماتیک باشد و ارایه توصیه‌هایی در خصوص آنها به کشورها، اهتمام ورزیدن در اینکه فعالیت‌های سازمان ملل در رابطه با حقوق بشر هماهنگ بوده و اینکه مسأله حقوق بشر به طور سیستماتیک از طرف همه ارگان‌های سیستم سازمان ملل مورد توجه قرار گیرد،

- با ارجاع به اصول جهانی، بی‌طرفی، واقع‌گرایی و غیرانتخابی، شورای گفتگو و همکاری سازنده در سطح بین‌المللی به صورتی که موجب ارتقا و دفاع از کلیه حقوق بشر، مدنی،

سیاسی، اقتصادی و فرهنگی حتی حقوق توسعه شود، تشویق می‌نماید.

در کنار انجام وظایف فوق شورای حقوق بشر به عنوان مهم‌ترین رکن حقوقی سازمان ملل به ایفای نقش‌های ذیل می‌پردازد:

- ارتقای آموزش در زمینه حقوق بشر و نیز ارائه خدمات مشورتی و کمک تکنیکی و تقویت قابلیت‌های مورد ارجاع، با توافق با دولت‌های مربوطه،
- مرکز گفتگو در مسایل مرتبط با کلیه موضوعات حقوق بشر،
- تقاضای صدور توصیه‌هایی از مجمع عمومی در خصوص تداوم توسعه حقوق بین‌الملل در زمینه حقوق بشر،
- تشویق دولت‌ها به رعایت کامل تعهدات خود در زمینه حقوق بشر و تحقق اهداف تثبیت شده و رعایت تعهدات مرتبط با ارتقا و دفاع از حقوق بشر که در جریان کنفرانس‌ها و گردهمایی‌ها در اجلاس سران سازمان ملل متحد ایجاد شده‌اند.
- بررسی ادواری رعایت تعهدات حقوق بشر از طرف هر یک از دولت‌ها به شکلی که به تضمین جامع اقدامات آنها و تساوی رفتار با تمام دولت‌ها بپردازد، شورای حقوق بشر به عنوان یک مرکز همکاری بر اساس گفتگو با دولت ذینفع، نیازهای آن را به صورت تقویت توانایی‌هایش در نظر می‌گیرد.
- مشارکت در گفتگو و همکاری، جلوگیری از نقض حقوق بشر و دخالت فوری در موارد اضطراری در زمینه حقوق بشر،
- ایفای نقش و انجام مسئولیت کمیسیون حقوق بشر در برابر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل، همانگونه که در قطع‌نامه ۴۸/۱۴۱ مورخ ۲۰ دسامبر ۱۹۹۳ مجمع عمومی آمده است،
- شورای حقوق بشر موظف به ارائه توصیه‌هایی در موضوع ارتقا و دفاع از حقوق بشر و نیز ارائه گزارش سالانه به مجمع عمومی می‌باشد.

اعضای شورا

بر خلاف کمیسیون حقوق بشر که دارای ۵۳ عضو بود (گزارش کمیسیون حقوق بشر)^۱. شورای حقوق بشر سازمان ملل از اعضای کم‌تر، یعنی ۴۷ کشور عضو تشکیل می‌شود. حسن کاهش تعداد اعضای شورای حقوق بشر نسبت به تعداد اعضای کمیسیون حقوق بشر در افزایش سرعت در رسیدگی به پرونده‌ها است. از طرفی دیگر، انتخاب این اعضا از طریق انتخابات مخفی، مستقیم با رأی اکثریت دو سوم اعضای مجمع عمومی (و نه مانند سابق در کمیسیون حقوق بشر از طرف هر گروه منطقه‌ای)، بر مبنای تقسیم جغرافیایی عادلانه از میان گروه‌های منطقه‌ای به صورت ذیل به عمل می‌آید:

- سیزده کشور از گروه کشورهای آفریقایی،
- سیزده کشور از گروه کشورهای آسیایی،
- شش کشور از کشورهای اروپای شرقی،
- هشت کشور از گروه کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب،
- هفت کشور از گروه کشورهای اروپای غربی و دیگر کشورها.

این کشورها برای مدت سه سال انتخاب می‌شوند و انتخاب مجدد آنها بلافاصله بعد از دو دوره متوالی امکان‌پذیر نمی‌باشد. اعضا باید در زمینه دفاع از حقوق بشر به رعایت دقیق قواعد حقوق بشر بپردازند.

بنابراین برای عضویت در شورای حقوق بشر، اولاً انتخاب کشورها به صورت مستقیم توسط مجمع عمومی سازمان ملل صورت می‌گیرد و در ثانی، کشورها برای انتخاب شدن بر خلاف کمیسیون حقوق بشر نیاز به کسب آرای موافق تعداد بیش‌تری از کشورها در مجمع عمومی، یعنی اکثریت مطلق آنها که ۹۶ رأی می‌شود، دارند. مفهوم آن این است که انتخاب اعضای کمیسیون با مشارکت تعداد اندکی از کشورها صورت می‌گرفت، در حالی که امروزه عضویت در شورای حقوق بشر، اولاً به شیوه مخفی بوده و در ثانی، باید به تأیید تعداد بیش‌تری، یعنی ۹۶ کشور که اکثریت مطلق اعضای مجمع عمومی سازمان ملل متحد است، برسد. لذا انتخاب شدن به عنوان عضو در شورای حقوق بشر به مراتب دشوارتر از عضویت در

1 . Commission des droits de l'homme,
http://www.unhcr.ch/French/html/menu2/2/chr_fr.htm

کمیسیون حقوق بشر می‌باشد. در نتیجه، بویژه با مخفی بودن رأی‌گیری کشورهای که متهم به نقض حقوق بشر می‌باشند، به سادگی نمی‌توانند به عضویت شورای حقوق بشر در آیند. هم‌چنین موضوع دیگر در انتخاب اعضا در شورای حقوق بشر توجه به سهمیه‌بندی و افزایش سهمیه کشورهای آسیا و آفریقا به ۱۳ کشور و کاهش سهمیه دیگر مناطق جغرافیایی می‌باشد. موضوعی که در کمیسیون حقوق بشر به آن توجه نشده بود.

شرایط عضویت

همه اعضای سازمان ملل می‌توانند خواهان عضویت در شورا باشند. ملاک عضویت کشورها در شورا، میزان مشارکت آنها در ارتقا و دفاع از حقوق بشر و همکاری‌های داوطلبانه‌ای که در این زمینه انجام داده و تعهداتی که در این زمینه بر عهده گرفته‌اند، می‌باشد. مجمع عمومی سازمان ملل با توجه به ملاک‌های مذکور به انتخاب کشورهای داوطلب عضویت در شورای حقوق بشر می‌پردازد.

کشورهایی که به عضویت شورا در می‌آیند باید نسبت به رعایت دقیق قواعد در زمینه ارتقا و دفاع از حقوق بشر، با شورا همکاری کامل داشته و به بررسی جامع ادواری این موضوع در طول دوره ماموریت خود بپردازند (بند ۹ قطع‌نامه). برای اولین دوره شورا، انتخاب اعضای شورا به قید قرعه بر اساس تقسیم جغرافیایی عادلانه صورت گرفت. (بند قطع‌نامه ۱۴) اولین انتخاب اعضای شورا در روز ۹ می سال ۲۰۰۶ توسط مجمع عمومی سازمان ملل به عمل آمد و کشورهای ذیل به عضویت شورا درآمدند.

از گروه کشورهای آفریقایی به ترتیب آفریقای جنوبی، الجزایر، کامرون، جیبوتی، کابون، غنا، مالی، موریس، مراکش، نیجریه، سنگال، تونس و زامبیا.

از گروه کشورهای آسیایی به ترتیب بحرین، بنگلادش، چین، هند، اندونزی، ژاپن، اردن، مالزی، پاکستان، فیلیپین، جمهوری کره، عربستان سعودی و سری لانکا.

از گروه کشورهای اروپای شرقی به ترتیب آذربایجان، فدراسیون روسیه، لهستان، جمهوری چک، رومانی و اوکراین. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

از گروه کشورهای آمریکای لاتین و کارائیب به ترتیب آرژانتین، برزیل، کوبا، اکوادور، گواتمالا، مکزیک، پرو و اوروگوئه. پتال جامع علوم انسانی

از گروه کشورهای اروپای غربی و سایر کشورها به ترتیب آلمان، کانادا، فنلاند، فرانسه، هلند، انگلستان و سوئیس (روز شمار شورای حقوق بشر، دفتر سازمان ملل در ژنو)^۱ می‌توان نام برد.

این کشورها از طریق انتخابات مستقیم و مجزا و مخفی با اکثریت ۹۶ رأی اعضای مجمع عمومی سازمان ملل برگزیده شدند. انتخاب اوکراین و آذربایجان به دور دوم و انتخاب رومانی به دور سوم کشیده شد (قطع‌نامه شماره AG/۱۰۴۵۹ مجمع عمومی).^۲ با توجه به اینکه این اولین انتخاب اعضای شورا بود، لذا مدت نمایندگی کشورها به ترتیب ذیل در آمد تا برای دوره‌های بعد امکان انتخاب گردشی اعضا فراهم شود، به نحوی که در هنگام انتخاب برخی از اعضا، به دلیل اتمام ماموریتشان، مدت ماموریت اعضای دیگر همچنان باقی مانده باشد تا هیچ وقت شورا از اکثریت نیفتد و فلج نگردد. بر این اساس، از طریق قرعه‌کشی تصمیم گرفته شد که کشورهای آلمان، عربستان سعودی، آذربایجان، بنگالادش، کامرون، کانادا، چین، کوبا، جیبوتی، فدراسیون روسیه، اردن، مالزی، مکزیک، نیجریه، سوئیس و اروگوئه برای مدت سه سال نمایندگی داشته باشند. برزیل، فرانسه، گابن، غنا، گواتمالا، ژاپن، مالی، پاکستان، پرو، جمهوری کره، انگلستان، سریلانکا، اوکراین و زامبیا برای مدت دو سال و سرانجام الجزایر، آفریقای جنوبی، آرژانتین، بحرین، اکوادور، فنلاند، هند، اندونزی، مراکش، هلند، لهستان، جمهوری چک و تونس برای مدت یک سال نمایندگی داشته باشند (قطع‌نامه شماره AG/۱۰۴۵۹ مجمع عمومی).^۳ بنابراین با توجه به نحوه گزینش کشورها به عضویت شورای حقوق بشر و اینکه وضعیت حقوق بشر در کشورهای عضو، زیر ذربین می‌باشد، دیگر مسأله برخورد گزینشی با مسایل حقوق بشر مانند آنچه که در کمیسیون حقوق بشر وجود داشت، مطرح نمی‌باشد.

اولین جلسه شورای حقوق بشر سازمان ملل در روز ۱۹ می سال ۲۰۰۶ تشکیل شد.

در انجام وظایف خود شورا بر اساس مقررات آیین‌نامه داخلی مجمع عمومی در رابطه با کمیسیون‌های بزرگ اقدام می‌نماید، مگر اینکه مجمع عمومی یا خود شورا به نحو دیگری تصمیم بگیرد. هم چنین دولتهایی که عضو شورا نمی‌باشند، نهادهای تخصصی، نهادهای دیگر

1 . Office des Nations Unies a Geneve, www.ohchr.org/English/press/hrc/kit-french.pdf

2 . Assemblée generale (AG/10459), <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2006/AG10459.doc.htm>

3 . Ibid

بین حکومتی، نهادهای ملی مدافع حقوق بشر و سازمان‌های غیر حکومتی می‌تواند در کارهای شورا به عنوان ناظر مشارکت داشته و حتی مورد مشورت شورا بر طبق مقررات آمده در قطع‌نامه ۱۹۹۶/۳۱ شورای اقتصادی و اجتماعی مورخ ۲۵ ژوئیه ۱۹۹۶ و رویه‌های کمیسیون حقوق بشر قرار گیرند (بند ۱۱). بنابراین یکی از وظایف شورا همکاری با سایر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و حتی داخلی حقوق بشر می‌باشد.

فعالیت شورا به صورت شفاف، متعادل و بی‌طرفانه و با هدف تشویق گفتگوی واقعی جهت دستیابی به نتایج صورت می‌گیرد، هم‌چنین گفتگو برای پیگیری توصیه‌های مصوب و در رابطه با اجرای آنها به عمل می‌آید (بند ۱۲).

تعلیق عضویت

تعلیق عضویت یکی از مجازات‌هایی است که شورا می‌تواند بر ضد اعضا اعمال نماید. چنانچه عضوی از انجام تعهداتش در رابطه با رعایت حقوق بشر کوتاهی نموده و به نقض فاحش این حقوق پرداخته باشد، عضویت آن بنا به تقاضای شورای حقوق بشر و با تصمیم اکثریت دو سوم اعضای حاضر و رأی دهنده مجمع عمومی به حال تعلیق درمی‌آید. از جمله آثار این تعلیق، عدم داشتن حق شرکت در جلسات شورا و در نتیجه عدم داشتن حق رأی می‌باشد. در رابطه با زمان تعلیق به نظر می‌رسد که اگر کشور متخلف رفتار خود را اصلاح نماید، تعلیق با تصمیم مجمع عمومی از بین رفته و وضعیت آن به حال قبل از تعلیق برگشته و حقوق تعلیق شده عضو مذکور مجدداً برقرار شود. هم‌چنین عضو مذکور بعد از پایان مدت عضویتش در شورا می‌تواند مجدداً تقاضای عضویت نماید، هرچند ممکن است به دلیل به وجود آمدن ذهنیت منفی نسبت به عمل کرد آن در گذشته که باعث تعلیق عضویتش گردیده بود، دیگر نتواند نظر مثبت اکثریت لازم اعضای مجمع عمومی را برای انتخاب مجدد به دست آورد.

بنابراین آن برخورد دوگانه‌ای که در کمیسیون حقوق بشر با ناقضان حقوق بشر وجود داشت که موجب می‌شد که اگر کشورهای عضو کمیسیون خود به نقض حقوق بشر می‌پرداختند، با مجازات تعلیق روبرو نشوند، در شورای حقوق بشر حل شده؛ بدین نحو که در صورت اثبات نقض حقوق بشر از طرف کشورهای عضو شورا، عضویت آنها بعد از یکبار تذکر مبنی بر اصلاح رفتار خود در صورت تکرار باطل می‌شود.

اجلاس شورا

مقر شورای حقوق بشر در شهر ژنو در کشور سوئیس می‌باشد. شورا حداقل دارای سه اجلاس عادی در سال به صورت منظم از جمله یک اجلاس اصلی، که مجموعاً ده هفته به طول می‌انجامد (بر خلاف سابق در کمیسیون حقوق بشر که فقط شش هفته در فصل بهار بود)، می‌باشد (پاسکال، ۲۰۰۶، ص ۵۱) در این اجلاس شورا به بررسی گزارشات گزارشگران^۱، کارشناسان و هیأت تحقیق^۲، گزارشات گروه‌های کاری، اطلاعات ارایه شده از کمیساریای عالی حقوق بشر^۳ و سایر نهادهای بین‌المللی حقوق بشر پرداخته و اتخاذ تصمیم می‌نماید. شورا هم چنین می‌تواند در صورت ضرورت دارای اجلاس‌های فوق‌العاده یا ویژه نیز باشد. چنین اجلاسی بنا بر تقاضای هر یک از دولت‌های عضو که مورد حمایت حداقل یک سوم اعضا قرار گرفته باشد، بر پا می‌شود (مباحث "مجمع عمومی به ایجاد شورای حقوق بشر می‌پردازد"^۴). در این اجلاس‌ها اعضای شورا هر یک دارای یک حق رأی بوده و آرا با یکدیگر برابر می‌باشند. هیچ یک از اعضا دارای حق وتو نمی‌باشد.

بدین ترتیب، افزایش اجلاس‌های شورای حقوق بشر نسبت به تعداد اجلاس‌های کمیسیون حقوق بشر را نیز می‌توان به عنوان یکی از ویژگی‌های شورای دانست.

۱. گزارشگر فردی است که از طرف شورای برای بررسی مورد خاص و ارایه گزارش به شورا انتخاب می‌شود مانند گزارشگر آزادی بیان، گزارشگر آزادی عقیده و مذهب، گزارشگر شکنجه، گزارشگر خشونت بر ضد زنان و غیره.

۲. در برخی موارد شورا اقدام به تشکیل هیأت تحقیق متشکل از شخصیت‌های شناخته شده بین‌المللی می‌نماید مانند هیأت تحقیق تشکیل شده در قضیه دارفو که در ۲۶ ژانویه ۲۰۰۷ به ریاست جولی ویلیامز (July Williams) دارنده جایزه نوبل (۱۹۹۷) تشکیل شد. سایر اعضا این هیأت عبارت بودند از مارت نوت (Mart Nutt) عضو کمیسیون اروپایی مبارزه با نژادپرستی، برتراند رامچاران (Bertrand Ramcharan) معاون کمیساریای عالی حقوق بشر، پاتریک توندا (Patric Tonda) نماینده دایم گابن در سازمان‌های بین‌المللی در ژنو، ماگاریم ویبسوندا (Makarime Wibisono) رئیس اجلاس ۶۱ کمیسیون حقوق بشر، سیماسمیر (Sima Samav) گزارشگر حقوق بشر در سودان.

۳. به موجب قطع‌نامه ۴۸/۱۴۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، کمیساریای عالی حقوق بشر باید هر ساله گزارشی را در مورد فعالیت‌های خود به کمیسیون حقوق بشر (امروزه شورای حقوق بشر) ارایه دهد.

سو کمیسیون ارتقا و حمایت از حقوق بشر

سو کمیسیون ارتقا و حمایت از حقوق بشر سازمان ملل متحد اصلی‌ترین ارگان فرعی کمیسیون حقوق بشر است. نام اولیه آن "سو کمیسیون مقابله با تدابیر تبعیض آمیز و حمایت از اقلیت‌ها" بود که در ۱۹۴۷ با ۱۲ عضو تشکیل گردید و در ۱۹۹۹ نام آن تغییر یافت. امروزه سو کمیسیون از ۲۶ کارشناسی مستقل که از متخصصان حقوق بشر می‌باشند، تشکیل شده که برای چهار سال از طرف شورای (کمیسیون) حقوق بشر، بر اساس تقسیم عادلانه جغرافیایی، به عنوان شخصی انتخاب می‌شوند. هر دو سال یک بار نیمی از اعضای سو کمیسیون تجدید می‌شوند. در سال ۲۰۰۶، سو کمیسیون از ۷ کارشناس آفریقایی، ۵ آسیایی، ۵ آمریکای لاتین، ۳ اروپای شرقی و ۶ اروپای غربی و سایر دولت‌ها تشکیل می‌شد.

وظیفه اصلی سو کمیسیون بررسی مسایل مرتبط با حقوق بشر، ارائه توصیه‌ها در رابطه با پیشگیری از هر نوع تبعیض در زمینه حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین و حمایت از اقلیت‌های نژادی، ملی، مذهبی و زبانی و نیز انجام سایر وظایفی که بر عهده آن گذاشته شده، می‌باشد. تحقیقات و مطالعات سو کمیسیون شامل موارد مختلف تحقق حقوق بشر، مقابله با تبعیض و حمایت حقوق بشر اقلیت‌ها، مردمان بومی و سایر گروه‌های آسیب‌پذیر می‌شود. غالباً از سو کمیسیون تحت عنوان "آزمایشگاه ایده‌ها" نام برده می‌شود (گزارش کمیساریای حقوق بشر سازمان ملل، سو کمیسیون ارتقا و حمایت از حقوق بشر)^۱

تشریفات رسیدگی

رسیدگی در شورای حقوق بشر بر اساس مکانیسم‌های مختلفی به عمل می‌آید. برخی از این مکانیزم‌ها در چهارچوب شورای حقوق بشر به وجود آمده و برخی دیگر مربوط می‌شوند به کمیسیون حقوق بشر که بعد از انحلال آن به شورای حقوق بشر منتقل شدند. ویژگی مشترک همه این مکانیسم‌ها در محرمانه بودن پرونده تا قبل از ارجاع به مجمع عمومی سازمان ملل می‌باشد، در ذیل به بررسی مختصر هر یک از این مکانیزم‌ها می‌پردازیم.

۱. مکانیزم بررسی دوره‌ای حقوق بشر در هر کشور

این مکانیزم از جمله مکانیزم‌های ایجاد شده در شورای حقوق بشر است. در چارچوب این

1 . Rapport: www.ohchr.org/French/bodies/subcom/index.htm.

مکانیزم شورای حقوق بشر از طریق ایجاد یک گروه کاری متشکل از ۴۷ کشور عضو شورا، طی یک دوره چهارساله که از سپتامبر ۲۰۰۸ شروع می‌شود، به بررسی وضعیت حقوق بشر در تمامی کشورهای عضو سازمان ملل می‌پردازد. کشورهای عضو شورای حقوق بشر اولین کشورهایی هستند که وضعیت آنها در رابطه با حقوق بشر و میزان پای‌بندی آنها به تعهدات بین‌المللی نسبت به حقوق بشر مورد بررسی قرار خواهد گرفت. بدین ترتیب، هیچ کشوری مصون از رسیدگی وضعیتش در شورای حقوق بشر نیست (گزارش کمیساریای عالی حقوق بشر).^۱

۲. مکانیسم‌های فرا قراردادی^۲

در شورای حقوق بشر تشریفات ارایه شکایت و رسیدگی به آن، آن گونه که در برخی ارگان‌های قراردادی مانند کمیته حقوق بشر، کمیته مقابله با شکنجه، کمیته محو و تبعیض نژادی، پیش‌بینی شده، وجود ندارد. تشریفات رسیدگی در این شورا از نوع فرا قراردادی است. منظور از تشریفات فرا قراردادی مکانیسم‌های موضوعی و مکانیسم‌های مربوط به وضعیت یک کشور خاص می‌باشد. دو نوع مکانیسم فرا قراردادی وجود دارد. یکی سیستم شکایت مستقیم افراد و دیگر سیستم گزارشگران ویژه. در سیستم شکایت مستقیم افراد، اتباع کشورها از قبیل قربانیان یا خانواده آنها، سازمان‌های غیر دولتی محلی یا و حتی بین‌المللی، (که در این حالت به عنوان اتباع کشورها تلقی نمی‌شوند)، و غیره در رابطه با نقض حقوق بشر می‌توانند از طریق تنظیم شکایت‌نامه تحت عنوان اطلاعیه^۳ به طرح شکایت خود بپردازند. این اطلاعیه می‌تواند به اشکال مختلف از قبیل: نامه، فاکس و تلگرام ارایه شده و موضوع آن می‌تواند هم شامل وضعیت افراد بوده و هم شامل وضعیت فرضی نقض حقوق بشر باشد.

در سیستم گزارشگران، شورا از طریق ارایه گزارش گزارشگران خود در هر یک از موضوعات از قبیل آزادی بیان و عقیده، آزادی مذهب و غیره در جریان وضعیت حقوق بشر در آن موضوع خاص در کشورهای مختلف قرار می‌گیرد و نسبت به آن به اتخاذ تصمیم می‌پردازد. در رابطه با ارایه اطلاعیه، همچنان که آمد، دو نوع مکانیسم فرا قراردادی وجود دارد.

1 . <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/UPRMain.aspx>

2 . Mécánismes extraconventionnels

3 . Communications

مکانیسم‌های موضوعی^۱ و مکانیسم‌های مربوط به وضعیت در یک کشور خاص^۲. در هر دو مورد اطلاعیه باید حاوی حداقل شرایط ذیل باشد:

- هویت قربانی یا قربانیان فرضی؛

- هویت عاملین نقض حقوق بشر؛

- هویت شخص یا اشخاصی یا تشکیلات یا سازمان‌هایی که به ارایه اطلاعیه می‌پردازند (بنابراین اطلاعیه‌های نامشخص رد می‌شوند)؛

- تشریح تفصیلی وضعیت‌هایی که نقض حقوق بشر صورت گرفته است.

توضیحات دیگر در رابطه با نقض خاص می‌توانند برای مکانیسم موضوعی مانند محل بازداشت قربانی، گواهی پزشکی صادر شده برای قربانی، هویت شهود، تصمیماتی که برای جبران در سطح ملی گرفته شده، و غیره خواسته شوند.

معمولا، اطلاعیه، اگر قبلا در چارچوب تشریفات قطع‌نامه ۱۵۰۳ شورای اقتصادی و اجتماعی یا پروتکل اختیاری مرتبط با میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، در دست بررسی باشد، مورد بررسی قرار نمی‌گیرد.

هم‌چنین اطلاعیه‌ای که در واژه‌های اهانت‌آمیز نوشته شده یا به طور مشهود دارای انگیزه‌های سیاسی باشد، مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. اطلاعیه باید به ارایه وقایع پرداخته و به صورت شفاف و دقیق به ارایه موارد مذکور در فوق بپردازد.

برای تسهیل بررسی نقض حقوق بشر، پاسخ‌نامه‌ای در چهارچوب مکانیسم‌های موضوعی تدوین گردیده که در اختیار افرادی که مایل به ارایه اطلاعیه در رابطه با نقض حقوق بشر می‌باشند، قرار می‌گیرد. به علاوه گزارشگران کشورها می‌توانند این پاسخ‌نامه‌ها را بویژه در رابطه با بازرسی محلی در اختیار داشته باشند. البته گفتنی است که اطلاعیه حتی اگر در قالب پاسخ‌نامه تدوین نشده باشد نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد (گزارش کمیساریای عالی حقوق بشر در رابطه با تشریفات خاص رسیدگی).^۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

1 . Mécánismes thématiques

2 . Mécánismes chargés de la Situation Dans un Pays Donne

3 . procédures especiales, www.ohchr.org/French/bodies/chr/special/complaints.htm

۳. مکانیسم گروه‌های کاری

در چهارچوب قطع‌نامه ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی سازمان ملل کلیه مسؤولیت‌ها و اختیارات کمیسیون حقوق بشر به شورای حقوق بشر منتقل شد. شورا می‌تواند به بازبینی اختیارات خود به منظور بهبود و اصلاح آنها بپردازد. بر این اساس، کلیه مکانیسم‌های کمیسیون حقوق بشر به شورای حقوق بشر منتقل شدند. در ذیل به بررسی مختصر آنها می‌پردازیم:

مکانیزم رویه‌های ویژه

به موجب قطع‌نامه ۱۵۰۳ شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل تحت عنوان "تشریفات بررسی اطلاعیه مرتبط با حقوق بشر" مصوب ۱۶ ژوئن ۲۰۰۰ که در اجلاس پنجاه و ششم کمیسیون حقوق بشر مورد اصلاح قرار گرفت، در رابطه با چگونگی رسیدگی در شورای حقوق بشر، هر سال یک گروه‌کاری به وسیله سو کمیسیون ارتقا و حمایت حقوق بشر^۱ ایجاد می‌شود. این گروه‌کاری دارای پنج عضو نمایندگان پنج منطقه جغرافیایی می‌باشد که به صورت دوره‌ای انتخاب می‌شوند. این ارگان که گروه‌کاری اطلاعیه^۲ نامیده می‌شود، هر سال بلافاصله بعد از اجلاس سو کمیسیون جهت بررسی اطلاعیه شاکیان در مورد نقض حقوق بشر و پاسخ حکومت‌ها تشکیل می‌شود. اطلاعیه‌ای که فاقد مبنا باشد مانند مواردی که به مسایلی مربوط نمی‌شوند که در اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است، از طرف دبیر با توافق رییس، گزارشگر گروه‌کاری اطلاعیه رد خواهد شد. در این صورت اطلاعیه برای حکومت‌های ذینفع فرستاده نمی‌شود و در گروه‌کاری اطلاعیه نیز بررسی نمی‌گردد. ارسال اطلاعیه به حکومت ذینفع و رایه نظر دریافت به عامل آن به هیچ عنوان به مفهوم پذیرش صحت اطلاعیه رایه شده، نمی‌باشد. ولی اگر گروه‌کاری اطلاعیه پس از بررسی، دلایلی مبنی بر نقض فاحش و سیستماتیک حقوق بشر را به دست آورد، پرونده را به گروه‌کاری وضعیت‌ها^۳ ارسال می‌دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

1. Sous-Commission de la promotion et de la protection des droits de l'homme
2. Groupe de travail des communications
3. Groupe de travail des situations

گروه کاری وضعیت‌ها^۱

وظیفه این گروه کاری رسیدگی به وضعیت نقض حقوق بشر در کشورها به صورت موردی می‌باشد. کشورهایی که قبلاً موضوعشان در گروه کاری اطلاعیه مطرح شده و این گروه با تأیید نقض فاحش حقوق بشر در آن کشور، موضوع را برای اتخاذ تصمیم به گروه کاری وضعیت فرستاده است. گروه کاری وضعیت نیز از پنج عضو منطقه‌ای مانند گروه کاری اطلاعیه تشکیل شده است. این گروه حداقل یک هفته قبل از اجلاس شورای حقوق بشر برای بررسی گزارش ارسالی از طرف گروه کاری اطلاعیه در مورد نقض حقوق بشر در کشور متهم تشکیل جلسه داده و در مورد ارجاع احتمالی آن به شورای حقوق بشر تصمیم می‌گیرد. در صورت ارجاع مسأله به شورای حقوق بشر، شورا نسبت به آن به اتخاذ تصمیم می‌پردازد (گزارش کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل در خصوص تشریفات بازبینی شده "۱۵۰۳").^۲

گروه‌های کاری موضوعی

علاوه بر گروه کاری اطلاعیه و گروه کاری وضعیت‌ها در شورای حقوق بشر، ۸ گروه کاری نیز وجود دارند که بنا بر ضرورت هر یک در موضوع خاص خود به بررسی پرداخته و نظر خود را به صورت گزارش تقدیم شورا می‌نماید. این گروه‌های کاری نیز خود به دو دسته تقسیم می‌شوند. یکی گروه‌های کاری قاعده‌ساز. هر یک از این گروه‌های کاری وظیفه بررسی یک موضوع خاص از حقوق بشر را بر عهده داشته و هدف این گروه‌ها تدوین قواعد و استانداردهای حقوق بشر برای همه کشورها می‌باشد. دیگر گروه‌های کاری تحقیق. هر یک از این گروه‌ها در رابطه با موضوع خاصی از حقوق بشر تشکیل و برای بررسی رعایت اجرای آن موضوع در کشور مظنون به نقض آن به بررسی پرداخته و نتیجه تحقیق خود را به شورای حقوق بشر گزارش می‌نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- 1 . Working Group on Situation,
w www.ohchr.org/French/bodies/chr/workinggroups.htm
- 2 . www.ohchr.org/French/bodies/chr/1503.htm

گروه‌های کاری قاعده‌ساز

- هدف این گروه‌های کاری تدوین قواعد و استانداردهای حقوق بشر برای همه می‌باشد. این گروه‌ها عبارتند از:
- گروه کاری با ترکیبی نامحدود^۱ مسئول بررسی نظریات در خصوص تهیه پروتکل اختیاری مرتبط با میثاق بین‌المللی مربوط به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛^۲
 - گروه کاری مسئول تهیه پروژه بیانیه در رابطه با حقوق مردمان بومی؛^۳
 - گروه کاری بین حکومتی در مورد اجرای مؤثر بیانیه و برنامه اقدام دوربان؛^۴
 - گروه کاری در مورد استفاده از مزدوران برای نقض حقوق بشر و ممانعت از اجرای حق تعیین سرنوشت؛^۵
 - گروه کاری در مورد مردمان آفریقایی تبار.^۶

گروه‌های کاری تحقیق

- این گروه‌ها به بررسی اجرای رعایت موضوعات مختلف حقوق بشر در کشورها پرداخته و گزارش خود را به شورای حقوق بشر ارائه می‌دهند. این گروه‌ها عبارتند از:
- گروه کاری با ترکیبی نامحدود حقوق توسعه؛^۷
 - گروه کاری در مورد بازداشت خود سرانه؛^۸
 - گروه کاری در مورد افراد ناپدید شده از طریق اعمال زور یا غیر ارادی.^۹

۱. منظور از نامحدود بودن گروه‌های کاری این است که همه اعضای سازمان ملل و دولت‌های ناظر، سازمان‌های بین‌حکومتی و غیر حکومتی می‌توانند در جلسات علنی گروه کاری حضور یابند.

2. www.ohchr.org/english/issues/escr/groups.htm

3. Groupe de travail sur le projet de declaration des nations unies sur les droits des populations autochtones,

4. Office of the United Nations , "Intergovernmental Working Group on the effective implementation of the Durban Declaration and Programme of Action",

5. The Working Group on the use of mercenaries as a means of violating human rights and impeding the exercise of the rights of peoples to self-determination

6. Working Group of People of African Descent

7. Open-ended working group on the right to development

8. Office of the united nations High commissioner for human rights , Working Group on Arbitrary Detention, www.ohchr.org/english/issues/detention/index..htm

9. Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances

محرمانه بودن رسیدگی و اعتبار تصمیمات شورای حقوق بشر

تمام مراحل رسیدگی تا زمانی که پرونده به مجمع عمومی ارجاع نشده، به صورت محرمانه می‌باشد. در این مرحله بر عکس، از ۱۹۷۸، رئیس کمیسیون حقوق بشر و امروزه رئیس شورای حقوق بشر به افشای نام کشوری که پرونده‌اش مطرح شده، می‌پردازد. بدین ترتیب، مجموعه‌ای از موارد نقض حقوق بشر می‌تواند در صورتی که موضوع قبلاً حل و فصل نشده باشد، به وسیله شورای حقوق بشر سازمان ملل، در مجمع عمومی آن سازمان مطرح شود. شورای حقوق بشر در کنار ارایه توصیه‌هایی به کشورها به منظور ارتقا و دفاع از حقوق بشر، و تقاضا از مجمع عمومی جهت صدور توصیه‌هایی با هدف توسعه حقوق بین‌الملل در تمام زمینه‌های حقوق بشر، در مواردی که نقض فاحش و سیستماتیک حقوق بشر از طرف کشور یا کشورهایی صورت گرفته باشد، اقدام به اتخاذ تصمیم در قالب توصیه به کشور مربوطه می‌نماید. همچنان که آمد، تصمیمات شورای حقوق بشر به صورت توصیه صادر می‌شوند. اگر چه از نظر حقوقی توصیه دارای ماهیت الزام‌آور نبوده و طرفی که بر ضد آن چنین تصمیمی اتخاذ شده می‌تواند آن را رعایت ننماید، ولی با توجه به ذیل بند ۳ قطع‌نامه ۶۰/۲۵۱ مجمع عمومی مورخ ۳ آوریل ۲۰۰۶ که به موجب آن "شورای می‌تواند سعی در هماهنگ نمودن فعالیت‌های سیستم حقوق بشر سازمان ملل به نحوی که مسایل حقوق بشر به صورت سیستماتیک از جانب تمام ارگان‌های سیستم مورد لحاظ قرار گیرد، نماید". چنین استنباط می‌شود که در صورت نقض فاحش و سیستماتیک حقوق بشر از جانب هر کشوری و عدم توجه آن به توصیه‌های شورای حقوق بشر، شورا می‌تواند مستنداً به بند ۳ ماده ۱۱ منشور از طریق عمومی به طرح موضوع در شورای امنیت سازمان ملل پردازد. شورای امنیت نیز پس از طرح موضوع می‌تواند در قالب فصل هفتم منشور به ارایه توصیه و نهایتاً به اتخاذ تصمیمات الزام‌آور بر ضد کشور مربوطه پردازد.

نتیجه

کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد با وجود فعالیت مثبت در زمینه حمایت از حقوق بشر به دلیل ضعف‌هایی که داشت، به ویژه سیاست‌زدگی و گزینشی عمل کردن باعث شد تا به مرور جایگاه خود را به عنوان یک نهاد بی‌طرف در افکار عمومی از دست بدهد. مسأله‌ای که باعث کم‌رنگ شدن اعتبار و در نهایت انحلال آن و ایجاد شورای حقوق بشر گردید. تبدیل

وضعیت کمیسیون حقوق بشر به شورای حقوق بشر در ساختار سازمان ملل موضوع حقوق بشر را در اولویت ویژه‌ای قرار می‌دهد که قبلاً از آن برخوردار نبود. ایجاد چنین نهادی بیانگر آن است که سازمان ملل همان اهمیتی را که برای مسایل امنیتی با ایجاد شورای امنیت و مسایل توسعه با ایجاد شورای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قایل است، برای مسایل حقوق بشر با ایجاد شورای حقوق بشر قایل می‌باشد. به این ترتیب، حقوق بشر در کنار امنیت و توسعه بین‌المللی تبدیل به یکی از ستون‌های اصلی سازمان ملل شده است. بنابراین می‌توان هدف از ایجاد آن را بازنگری کامل در سیستم حقوق بشر در سازمان ملل به منظور تبدیل آن به نهادی مؤثرتر در این موضوع دانست. بدین جهت، در مقررات این شورا سعی شده تا شورا دارای ضعف‌های کمیسیون نباشد، مثلاً در مورد نحوه انتخاب اعضای شورا، اولاً این انتخاب با رأی اعضای مجمع عمومی صورت می‌گیرد و دیگر اینکه سازمان ملل می‌تواند هر گاه یک عضو منتخب شورا خود به نقض فاحش حقوق بشر پردازد، عضویت او را با رأی دو سوم اعضا لغو نماید. علاوه بر آن، کم‌تر بودن تعداد اعضای شورای حقوق بشر نسبت به کمیسیون حقوق بشر امکان بررسی بهتر مسایل مطروحه در زمینه حقوق بشر را فراهم می‌آورد.

شورا با بررسی متناوب کلیه مسایل حقوق بشر امکان بررسی علنی رفتار تمامی کشورهای عضو سازمان ملل از جمله خود اعضای شورا را به وجود می‌آورد، به نحوی که موجب اصلاح شرایط حقوق بشر در تمام جهان شود. تمام دولت‌ها متعهد به پاسخ‌گویی نسبت به عدم رفتارهای متناسب حقوق بشر از طرف خود می‌باشند. از ویژگی‌های شورای حقوق بشر، نسبت به کمیسیون حقوق بشر، یکی تشکیل جلسات و دیگر طولانی‌تر بودن این جلسات می‌باشد. علاوه بر آن، شورا دارای مکانیسمی ساده و مؤثر برای تشکیل سریع جلسات فوق‌العاده است، به نحوی که بتواند پاسخ‌گوی بحران‌های بین‌المللی در زمینه حقوق بشر باشد. شورای حقوق بشر در چارچوب یک سیستم جمعی به بررسی عادلانه و شفاف مسایل می‌پردازد. در این سیستم همه دولت‌ها بر اساس معیارهای واحد مورد مطالعه قرار می‌گیرند. این سیستم مکمل تشریفات استقرار وقایع می‌باشد که از قبل به وجود آمده و تصمیم‌گیری جمعی بعد از آن به عمل می‌آید. استقرار وقایع به وسیله گروه‌های کاری صورت می‌گیرد. این گروه‌ها که متشکل از کارشناسان مستقل بوده، به بررسی قوانین و مقررات و رفتار دولت‌ها در رابطه با اجرای دقیق حقوق بین‌الملل در معاهدات می‌پردازند. نتیجه‌ای که پس از بررسی جمعی در شورای حاصل می‌شود، کمک می‌نماید تا جامعه جهانی بتواند بهتر به اعطای کمک تکنیکی و دادن مشاوره‌های

مناسب‌تر بپردازد. به علاوه سیستم جمعی امکان بررسی انجام وظایف حقوق بشر از طرف اعضای منتخب را فراهم می‌آورد. سیستم بررسی جمعی هم‌چنین کمک می‌نماید تا شورا دچار سیاست‌زدگی و گزینشی عمل نمودن، نشود. در این سیستم تمامی دولت‌ها در تمامی موضوعات حقوق بشر شامل حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به صورت عادلانه و شفاف بر اساس معیارهای واحد مورد بررسی قرار می‌گیرند.

بنابراین شورای حقوق بشر، علاوه بر انجام وظایف کمیسیون منحل شده حقوق بشر آمده در قطع‌نامه ۱۲۳۵ (XLII) و ۱۵۰۳ (XLVIII) شورای اقتصادی و اجتماعی، به بررسی وضعیت حقوق بشر در تمامی زمینه‌های آن در تمام کشورها می‌پردازد. کارشناسانی که مسئول بررسی موضوعی مسایل و وضعیت حقوق بشر در تمام کشورها می‌باشند و نیز گروه‌های کاری و سو کمیسیون حقوق بشر شورا را در این خصوص یاری می‌نمایند. در نهایت، شورای حقوق بشر با توجه به اختیارات و صلاحیت‌هایی که دارد، می‌تواند به توصیه تدابیری به سایر نهادهای سازمان ملل بپردازد. توصیه‌هایی که می‌توانند نهادهای مذکور را در اتخاذ تصمیم و اجرای آن کمک نمایند. استقرار شورای حقوق بشر در ژنو موجب می‌شود تا شورا با هماهنگی نزدیک با کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل فعالیت داشته باشد. کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد دارای نقشی حساس و تعیین کننده در اقدامات شورای حقوق بشر می‌باشد، زیرا با ارایه اطلاعات به شورای حقوق بشر به آن کمک می‌نماید تا بهتر بتواند به اتخاذ تصمیم بپردازد. علاوه بر آن شورای حقوق بشر هم‌چنین دارای نقشی تعیین کننده در توسعه حقوق بین‌الملل در زمینه حقوق بشر است.

بدین طریق انتظار می‌رود که شورای جدید بتواند به عنوان نهادی مستقل با بی‌طرفی بیشتری به بررسی مسایل حقوق بشر پرداخته و در زمینه توسعه حقوق بشر گام‌های مؤثرتری بردارد.

منابع و مأخذ:

- ۱- تقی زاده انصاری، مصطفی (۱۳۸۳)، "ترمینولوژی حقوق بین‌الملل به سه زبان فرانسه، فارسی و انگلیسی" - تهران، نشر دادگر
- ۲- کارو، دومینیک (۱۳۸۳)، "حقوق بین‌الملل" ترجمه تقی زاده انصاری مصطفی، تهران، نشر دادگر
- 3_ Les Organes des droits de l'homme, www.ohchr.org/French/bodies
- 4_ Commission des droits de l'homme, http://www.unhcr.ch/French/html/menu2/2/chrintro_fr.htm
- 5_ "Dans une liberte plus grande: developpement, securite et respect des droits de l'homme pour tous" Rapport du Secetaire general, (A/59/2005), www.ohchr.org/french/bodies/hrcouncil/docs
- 6_ Chronologie du Conseil des droits de l'homme, Office des Nations Unies a Geneve <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2006/AG10459.doc.htm>
- 7_ Assemblee generale a elu les 47 membres du conseil des droits de l'homme; (AG/10459), www.ohchr.org/English/press/hrc/kit-french.pdf
- 8_ Commission des droits de l'homme, http://www.unhcr.ch/French/html/menu2/2/chr_fr.htm
- 9_ Office des Nations Unies a Geneve, Chronologie du Conseil des droits de l'homme, www.ohchr.org/English/press/hrc/kit-french.pdf
- 10_ Assemblee generale (AG/10459), <http://www.un.org/News/fr-press/docs/2006/AG10459.doc.htm>
- 11_ JAN Pascal: (2006) ONU: Conseil des droits de l'homme, www.droitpublic.net/imprimeursans.php3?id_article=1075&nom_site=Droitpublic.
- 13_ L'Assemblee generale de L'ONU etablit le conseil des droit de l'homme, www.droits-fondamentaux.prd.fr/codes/default/actus/actus.phn?idElem=942597399
- 14_ Haute-Commissariat des Nations Unies aux droit de l'homme, sous-Commission de la promotion et de la protection des droits de l'homme, Rapport: www.ohchr.org/French/bodies/subcom/index.htm
- 15_ Haute-Commissariat des Nations Unies aux droit de l'homme, sous-Commission de la promotion et de la protection des droits de l'homme, Rapport www.ohchr.org/French/bodies/subcom/index.htm
- 16_ Haute-commissariat des nations unies aux droit de l'homme, Communications recues par les procedures especiales, www.ohchr.org/French/bodies/chr/special/complaints.htm Working Group on Situation, www.ohchr.org/French/bodies/chr/workinggroups.htm
- 17_ Haute-commissariat des nations unies aux droits de l'homme, La procedure "1503" revise, www.ohchr.org/French/bodies/chr/1503.htm

- 18_ Office of the united nations High commissioner for human rights, open-ended working group to consider options regarding the elaboration of an Optional Protocol to the International Covenant on Economic, social and cultural rights, www.ohchr.org/english/issues/escr/groups.htm
- 19_ Office of the united nations High commissioner for human rights, Groupe de travail sur le projet de declaration des nations unies sur les droits des populations autochtones, www.ohchr.org/French/issues/indigenous/groups/groups.-02.htm
- 20_ Office of the united nations High commissioner for human rights, Eighth session of the working group on the right to Development Palais des Nations, Geneve, www.ohchr.org/english/issues/development/groups/index..htm
- 21_ Office of the United Nations, "Intergovernmental Working Group on the effective implementation of the Durban Declaration and Programme of Action", WWW.ohchr.org/english/issues/racism/groups/index.htm
- 22_ Office of the united nations High commissioner for human rights , Working Group on Arbitrary Detention, www.ohchr.org/english/issues /detention/index..htm
- 23_ Office of the united nations High commissioner for human rights , Working Group on Arbitrary Detention, www.ohchr.org/english/issues /detention/index..htm
- 24_ Office of the united nations High commissioner for human rights , Working Group on the use of mercenaries as a means of violation of human rights and impeding the exercise of the rights of people self determination, <http://www.ohchr.org/english/issues/disappear/index.htm>
- 25_ Office of the united nations High commissioner for human rights , Working Group on of experts on people of African Descent, www.ohchr.org/english/issues/mercenariesr/index..htm
- 26_ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Working Group of Experts on people of African Descent, www.ohchr.org/english/issues/racism/group/african/4african.htm
- 27_ Haute-commissariat des nations unies aux droits de l'homme, La procedure "1503" revisee www.ohchr.org/French/bodies/chr/1503.htm